

DE KERKDIENTST BEWUST BELEVEN

*korte toelichtingen bij de kerkdiensten
in de Protestantse Kerk van Zaamslag*

2 - De Wet in de eredienst

Voor het gevoel van veel mensen is het altijd zo geweest: aan het begin van de kerkdienst worden de Tien Geboden voorgelezen. Het is goed om jezelf de vraag te stellen: waar komt dat gebruik vandaan en waarom gebeurt het?

De gewoonte om de Wet **in de eredienst** te lezen is verre van algemeen gebruikelijk in de christelijke traditie. Eigenlijk kennen alleen de kerken die in het spoor van Johannes Calvijn gaan dit gebruik. Dat betekent ook, dat het "pas" in de 16de eeuw ingang vond.

Hoe is dat gebruik in zwang geraakt? Daarvoor moet je terug naar de Middeleeuwen, laten we zeggen de tijd tussen 1100 en 1600. West-Europa was in de periode daarvóór (600-1100) opnieuw tot het christendom gebracht. Nederlanders denken daarbij vooral aan het werk van Willibrord en Bonifatius, maar zo heeft elk volk en elk land zijn eigen missieheilige(n). Toch was die kerstening nog niet tot het hart van iedereen doorgedrongen. Bijna iedereen was gedoopt en in naam wel christen, maar dat was alles.

Na 1100 zie je dat de Kerk in Europa zich op allerlei manieren moeite begint te getroosten om de mensen dieper van het geloof te doordringen en ze ook meer naar het geloof te laten leven. Hart en handen dus. Beleving en beoefening. Devotie en ascese. Of zoals 'onze' Reformatie later leerde zeggen: rechtvaardigmaking en heiligmaking. 'Onze' Reformatie, want er zijn door de eeuwen heen veel reformaties geweest. Ook in de Middeleeuwen!

Elke reformatie kun je van twee kanten bekijken: de gemeenschappelijke en de persoonlijke kant. Tot het gemeenschappelijke behoren bijvoorbeeld de liturgie, de kalender (het kerkelijk jaar), de gemeenschapsvorm (parochie, gemeente, broeder-/zusterschap, kloosterorde) en de ambten. Tot het persoonlijke behoort het gebed. En de pastorale zorg. En niet te vergeten de biecht, die het hart is van alle pastoraat.

In het jaar 1215 bepaalde het 4e Lateraans Concilie dat iedere christen tenminste éénmaal per jaar ter communie moest gaan, en dat hij of zij voorafgaand daaraan verplicht was te biechten. Denk daarbij niet aan iets als 'even snel biechten'. Integendeel, alles was erop gericht de mensen tot serieus zelfonderzoek aan te sporen. In die zin is het jaar 1215 in de Europese geschiedenis even belangrijk als het jaar 1517!

Ja, je kunt zondermeer zeggen dat de Middeleeuwen gekenmerkt worden door een voortdurend verlangen om de 'gewone' gelovige op te leiden tot christelijke perfectie. Tot een toewijding aan Christus die niet door compromissen met de wereld is afgezwakt. Dat er altijd enige afzwakking zal blijven, dat begreep men wel. Maar het doel was: christelijke volmaaktheid. Levensheiliging.

In de loop der tijd verschenen steeds meer 'methodes' om je op die biecht voor te bereiden. Het is hier dat we de Tien Geboden in beeld zien komen. Want wat vat Gods eisen bondiger samen dan de Tien Geboden?

Overigens waren de Tien Geboden lang niet het enige lijstje aan de hand waarvan je jezelf kon onderzoeken. Je kon bijvoorbeeld ook de zeven doodzonden overdenken. En de vijf zintuigen. En de zeven werken van barmhartigheid. En de zeven werken van geestelijke vertroosting. En de vier kardinale deugden. En de drie theologische deugden. En de twaalf artikelen van het geloof. En de zeven sacramenten... Allemaal om jezelf te onderzoeken, je geweten open te leggen voor God, tot inkeer en omkeer te komen, tot boetedoening en vergeving, vrijspraak en nieuwe levensheiliging.

Wie al die lijstjes ziet, vraagt zich misschien af: waar leidt al dat zelfonderzoek eigenlijk heen? Is het einde niet zoek? En de ervaring van velen was inderdaad: er komt geen eind aan. Je krijgt nooit zekerheid of je wel voldoende tot inkeer bent gekomen. Of je wel 'goed genoeg' bent. Je komt nooit tot rust bij God. De bekendste man die hierin totaal vastliep was Maarten Luther. Zo komen we bij 1517, en bij de eeuw van de Reformatie (1517-1619).

Luther keerde zich tegen misbruiken rond de biecht, maar niet tegen de biecht zelf. Toch heeft de biecht het in het protestantisme niet gehaald. Tenminste, niet als apart sacrament. Wel werd de schuldbelijdenis die elke priester moet uitspreken voordat hij met het celebreren van de mis begint voortaan in de mond van heel het kerkvolk gelegd. Wij kennen dat als 'verootmoediging en schuldbelijdenis'. In sommige reformatische liturgieën werd en wordt deze gevolgd door een 'absolutie', dat is: een 'genadeverkondiging'. Een prachtig liturgisch moment, maar... elke zondag?

En de Wet? Meer dan Luther streefde Calvijn naar heiliging van het hele leven. Daarom kun je de Wet vooral terugvinden in calvinistische liturgieën. En wel op twee manieren. De ene sluit aan bij de Middeleeuwse praktijk van de Tien Geboden als 'boetespiegel'. De Wet gaat daarin aan de schuldbelijdenis vooraf. De functie van het luisteren naar de geboden is dat je jezelf onderzoekt en tot inkeer komt. Het zal duidelijk zijn, dat wie niet reeds zelf reeds met deze dingen bezig is, waarschijnlijk niet op dat moment plotseling tot inkeer zal komen. Maar dat geldt voor alles wat we in de eredienst doen: wie er 'in de binnenkamer' (Matteüs 6:6) niet mee bezig is, ervaart wat er 'in de kerk' gebeurt slechts oppervlakkig.

De andere manier waarop we de geboden in de calvinistische liturgie tegenkomen is ná de schuldbelijdenis (en genadeverkondiging), als 'regel der dankbaarheid'. Op die plek fungeren de geboden anders: ze willen tot nieuwe toewijding aan Jezus Christus opwekken. De tekstkeuze hoeft met name bij deze vorm van 'wetslezing' minder strikt aan de Tien Geboden gebonden te blijven. Ook andere Bijbelgedeelten, uit zowel Oude als Nieuwe Testament, zijn daarvoor bruikbaar.

Toch moeten we aan het eind van dit verhaal serieus de vraag stellen of de Wet, in welke vorm dan ook, als vast bestanddeel in onze eredienst thuishoort. Zou de apostel Paulus niet verrast, ja verbijsterd zijn als hij zou horen dat wij wekelijks de Wet lezen? Zou hij niet 'O onverstandige Galaten!' (Gal. 3:1) uitroepen? Niet dat de zaak zelf onbelangrijk is. Geen christenleven zonder inkeer, zondenkennis, schuldbelijdenis, vrijspraak en vergeving. Maar dat zijn dingen die voor het overgrote deel thuis, in de binnenkamer hun beslag moeten krijgen. In het persoonlijke gebed, de stille tijd. En in het persoonlijke gesprek, het pastoraat, de biecht. Of ze daar ook echt aan de orde komen, is een misschien een goede vraag.

Aan de andere kant: waarom zou de volheid van Gods grote daden (Handelingen 2:11) op zondag altijd door die ene deur van de Wet binnen moeten komen? We zijn niet meer onder de Wet, hebben Jezus en Paulus ons geleerd. Laat, passend bij het jaargetij, de Schrift op zondag in de volle breedte opengaan: Wet, Profeten, Psalmen, Brieven, Evangelien.

G. de Lang